

OKTOBER 2023

Opvattingen van Nederlanders over demografische ontwikkelingen

De Nederlandse bevolking groeit sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog gestaag: van 9 miljoen in 1945 naar bijna 18 miljoen in 2023.¹ Op dit moment behoort Nederland tot de dichtstbevolkte en snelst in bevolkingsomvang toenemende landen in Europa.² Volgens de prognose van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zal deze groei de komende decennia doorzetten. Volgens die prognose passeert de Nederlandse bevolking in 2034 de 19 miljoen, en in 2070 verwacht het CBS dat er tussen de 19 en 22,4 miljoen inwoners in ons land zullen wonen.³ Sinds 2022 is de natuurlijke bevolkingsaanwas van Nederland negatief (er sterven meer mensen dan er geboren worden). De bevolking groeit de laatste jaren dus enkel door een positief migratiesaldo (het aantal mensen dat immigrereert minus het aantal dat emigreert).

Langetermijnprognoses kennen een grote mate van onzekerheid. Het CBS stelt bijvoorbeeld dat het aantal migranten van jaar tot jaar sterk kan fluctueren en dat het onzeker is of de levensverwachting in hetzelfde tempo zal stijgen als de afgelopen decennia. Ook is onduidelijk of het kindertal per Nederlandse vrouw minder dan twee zal blijven, hetgeen op zichzelf niet voldoende is voor een stabiele bevolkingsomvang. De internationale situatie laat zich eveneens moeilijk voorspellen. Nederland heeft te maken gehad met aanzienlijke vluchtelingenstromen als gevolg van de oorlogen in Syrië en Oekraïne, en verdere uitbreiding van de Europese Unie (EU) zou weer met substantiële aantallen arbeidsmigranten vanuit de EU naar Nederland gepaard kunnen gaan (zoals dat ook is gebeurd met de recente toetredingen van Midden- en Oost-Europese landen). Ten slotte is ook moeilijk te voorspellen hoe de Nederlandse economische structuur eruitziet over een aantal decennia. De huidige economische structuur is een belangrijke pullfactor voor migratie: op dit moment ontvangt Nederland arbeidsmigranten voor zowel praktisch als kennisintensief werk. Ondanks de grote mate van onzekerheid die kenmerkend is voor langetermijnprognoses ontkomt de Nederlandse samenleving er niet aan om een grondig debat te voeren over demografische ontwikkelingen. Ten eerste hebben de omvang en samenstelling van de bevolking grote gevolgen voor de ruimtelijke, economische en maatschappelijke inrichting van Nederland. Ten tweede vergrijst Nederland, met als gevolg dat er personeelstekorten kunnen ontstaan in vitale sectoren, en dat de financiële last voor

* De auteurs zijn Athina Broussianou en Sasja Meijer van Kieskompas zeer erkentelijk voor hun commentaar op de vragenlijst en voor de dataverzameling.

1 Zie CBS, 'Bevolkingsteller. Hoeveel mensen wonen nu in Nederland?', <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/bevolkingsteller#:~:text=Eind%20juli%202023%20telde%20Nederland,mannen%20en%20vrouwen%20dat%20zijn>, geraadpleegd op 1 oktober 2023

2 Zie [https://www.vzinfo.nl/bevolking/internationaal#:~:text=Nederland%20een%20van%20de%20dichtstbevolkte,nieuw%20venster\)%2C%202023](https://www.vzinfo.nl/bevolking/internationaal#:~:text=Nederland%20een%20van%20de%20dichtstbevolkte,nieuw%20venster)%2C%202023), geraadpleegd op 1 oktober 2023.

3 Zie Centraal Bureau voor de Statistiek, 'Bevolking in de toekomst. Prognose: met hoeveel inwoners zal de bevolking van Nederland nog groeien?', <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/bevolkingsgroei/toekomst>, geraadpleegd op 29 september 2023.

publieke voorzieningen en pensioenen op een steeds kleiner aantal ‘werkende’ Nederlanders zal rusten.

De ‘Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050’ is in 2022 ingesteld om regering en parlement te adviseren over scenario’s, beleidsopties en handelingsperspectieven in relatie tot de maatschappelijke gevolgen van de demografische ontwikkelingen, in het bijzonder van vergrijzing en migratie. De staatscommissie is gevraagd om haar werk ook te laten informeren door een interactief proces met burgers, met bijzondere aandacht voor het perspectief van jongeren.⁴ Een van de manieren waarop de staatscommissie invulling heeft gegeven aan deze opdracht is via bevolkingsonderzoek. In dit kader heeft het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael in samenwerking met Kieskompas op verzoek van de staatscommissie aan een representatieve groep Nederlandse kiesgerechtigden (N = 3973) gevraagd hoe zij denken over de toekomstige demografische ontwikkelingen, de gevolgen van zowel bevolkingsgroei als krimp, en over beleid ten opzichte van deze ontwikkelingen.⁵

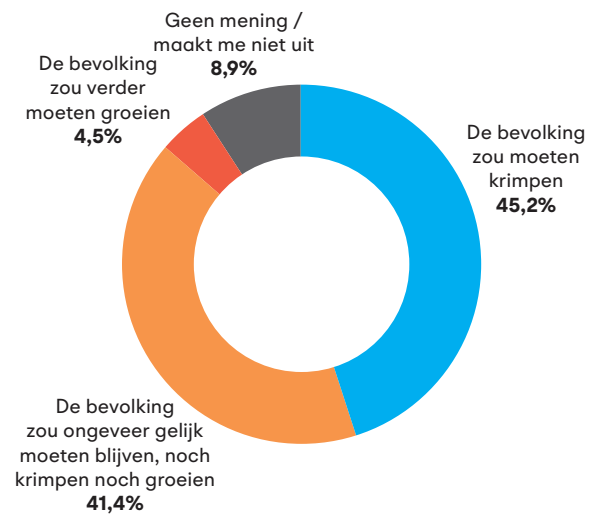
Grote meerderheid tegen verdere bevolkingsgroei

Nederland is in grote meerderheid tegen verdere bevolkingsgroei. Op de vraag ‘Welke bevolkingsontwikkeling zou u in de jaren tot 2050 het liefst willen zien?’ antwoordt slechts 4,5% dat verdere groei aanvaardbaar is (zie figuur 1). 41,4% pleit voor het handhaven van het huidige bevolkingsaantal, terwijl 45,2% het liefste ziet dat de bevolking krimpt. 8,9% heeft geen mening of acht elke ontwikkeling aanvaardbaar. Gevraagd naar de gewenste bevolkingsontwikkeling antwoordt bijna 87% van de Nederlanders dus met een voorkeur voor een stationaire of krimpende bevolking. Ook als bevolkingsaantallen worden

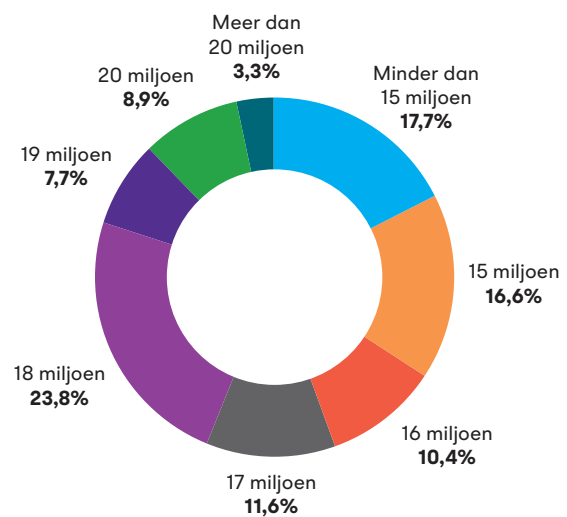
voorgelegd, zegt 80% van de Nederlanders dat zij een bevolkingsomvang van 18 miljoen of minder het meest ideaal vinden (zie figuur 2). De wens om de groei van de bevolkingsomvang te matigen, richt zich ook op het wereldniveau: 64,4% van de respondenten meent dat de aarde een bevolking van 8-9 miljard of minder zonder grote problemen kan dragen (zie Annex). De huidige wereldbevolking telt 8 miljard mensen.

Bijna 73% van de Nederlanders beseft dat hun gewenste bevolkingsomvang moeilijk haalbaar is. Zij zijn zich bewust van de relatief beperkte sturingsruimte, maar spreken zich wel in grote meerderheid uit voor een stabiele of krimpende bevolking.

Figuur 1 Welke bevolkingsontwikkeling in Nederland zou u in de jaren tot 2050 het liefst zien?

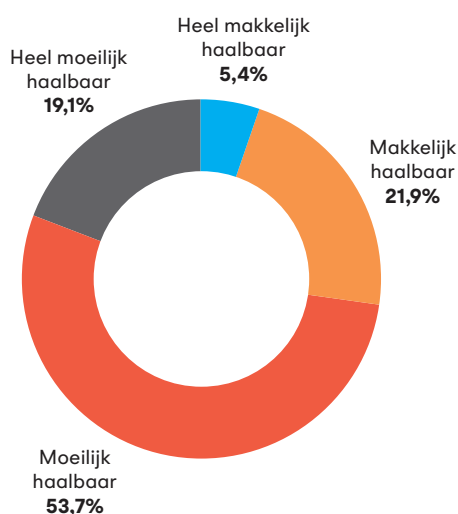
Figuur 2 We kennen vandaag de dag in Nederland bijna 18 miljoen inwoners. Welke bevolkingsomvang zou u het liefst zien in 2050?

4 Zie het Instellingsbesluit staatscommissie demografische ontwikkelingen 2050, <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2022-22818.html>, geraadpleegd op 29 september 2023.

5 Zie voor de methodologie van de Barometer, https://www.clingendael.org/sites/default/files/2020-09/Buitenland_Barometer_Methodologie_sept2020.pdf.

Figuur 3 Hoe haalbaar acht u dit?
(De gekozen voorkeur in figuur 1)

Gevolgen van groei worden vooral gevoeld op de woningmarkt, in de natuur en de maatschappelijke samenhang

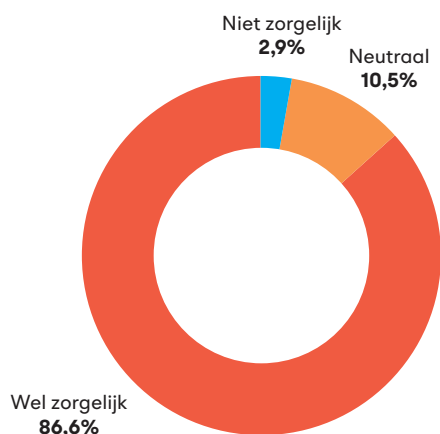
Nederlanders hebben ook zorgen over de effecten van de bevolkingsgroei. Bijna 87% denkt dat groei van de bevolkingsomvang een toename van het woningtekort tot gevolg heeft (figuur 4). In 2023 wordt het woningtekort geschat op 390.000 huizen. Nederlanders verwachten dat dit cijfer bij een groter inwoneraantal zal oplopen.⁶ Grote meerderheden zijn ook bezorgd dat bevolkingsgroei leidt tot grotere maatschappelijke spanningen (85,6%, figuur 5), minder ruimte voor natuurgebieden (78,6%, figuur 6), drukker verkeer en lastiger mobiliteit (74,5%, Annex), toename van de ongelijkheid (73,5%, Annex) en dat de toegang tot publieke voorzieningen moeilijker wordt.

Gevolgen voor de bevolkings-samenstelling

Een vraag waar Nederlanders meer verdeeld over zijn, heeft betrekking op een verandering van de samenstelling van de bevolking ten gevolge van migratie: een meerderheid van 58,5% vindt dit zorgelijk, 22,3% is neutraal en 19,2% vindt dit niet zorgelijk (figuur 7). Anders dan bij de voorgaande thema's (waar de meerderheden zo groot zijn dat er weinig verschil is in opvattingen tussen bijvoorbeeld ouderen en jongeren) zijn er op het punt van bevolkingsamenstelling duidelijke verschillen tussen groepen binnen Nederland waarneembaar. We zien zowel significante verschillen op basis van leeftijd als op basis van politieke voorkeur. Jongeren maken zich minder zorgen dan ouderen om een toename van het aandeel mensen met een migratieachtergrond in de Nederlandse bevolking (zie figuur 8), en kiezers van Democraten 66 (D66), GroenLinks-PvdA (GL-PvdA), Partij voor de Dieren (PvdD), Volt maken zich hier ook minder zorgen om dan de electoraten van de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD), het Christen Democratisch Appèl (CDA), Nieuw Sociaal Contract (NSC), Partij voor de Vrijheid (PVV), Forum voor Democratie (FvD) en JA21 (zie figuur 9).

⁶ Zie NOS 'Woningtekort stijgt fors naar 390.000, pas vanaf 2028 minder krapte', <https://nos.nl/artikel/2482485-woningtekort-stijgt-fors-naar-390-000-pas-af-2028-minder-krapte>, geraadpleegd op 29 september 2023.

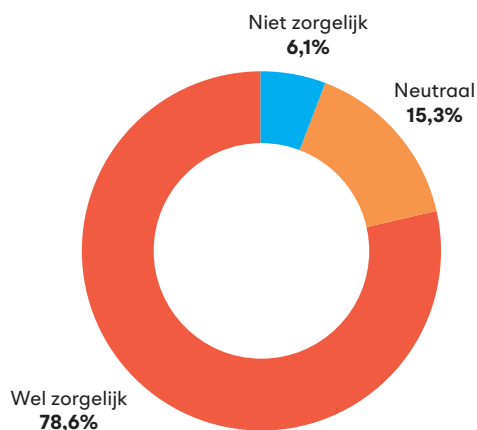
Figuur 4 Dat er een woningtekort zal zijn.

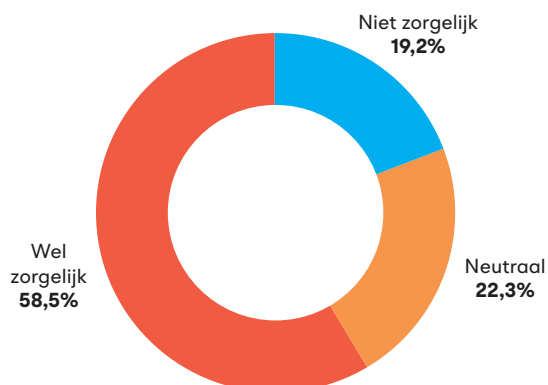
Figuur 5 Dat maatschappelijke spanningen toenemen.

Figuur 6 Dat er minder ruimte zal zijn voor natuurgebieden.

Figuur 7 Dat de samenstelling van de bevolking verandert door immigratie.

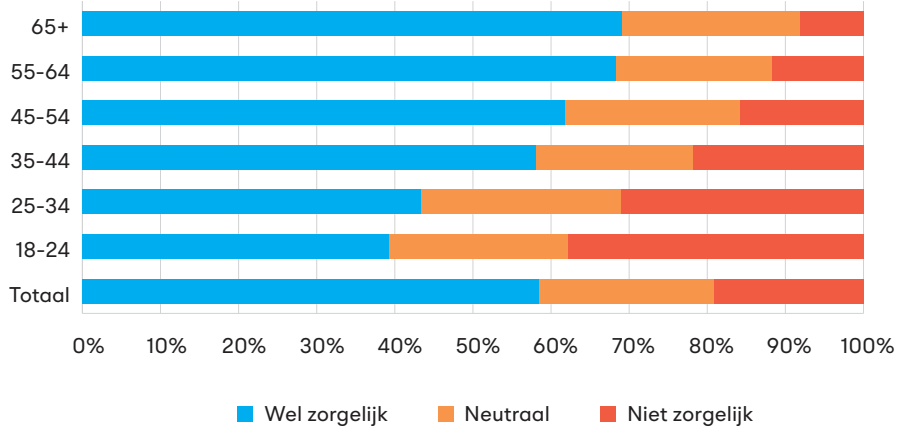
Hoe om te gaan met schaarse ruimte voor woningen?

Gebrek aan woonruimte is een van de nijpende issues in Nederland. Als de Nederlandse bevolking toeneemt, zal de druk toenemen om een groter deel van Nederland te bebouwen met woningen. Een meerderheid van de Nederlanders vindt dat dat niet ten koste mag gaan van bos en natuur (79,6%), recreatie (68,8%), verkeer (wegen) (59%) en handel en nijverheid (59%). Er is alleen een (kleine) meerderheid van 59,4% om een toename van bebouwd gebied voor woningen ten koste te laten gaan van landbouwgrond.

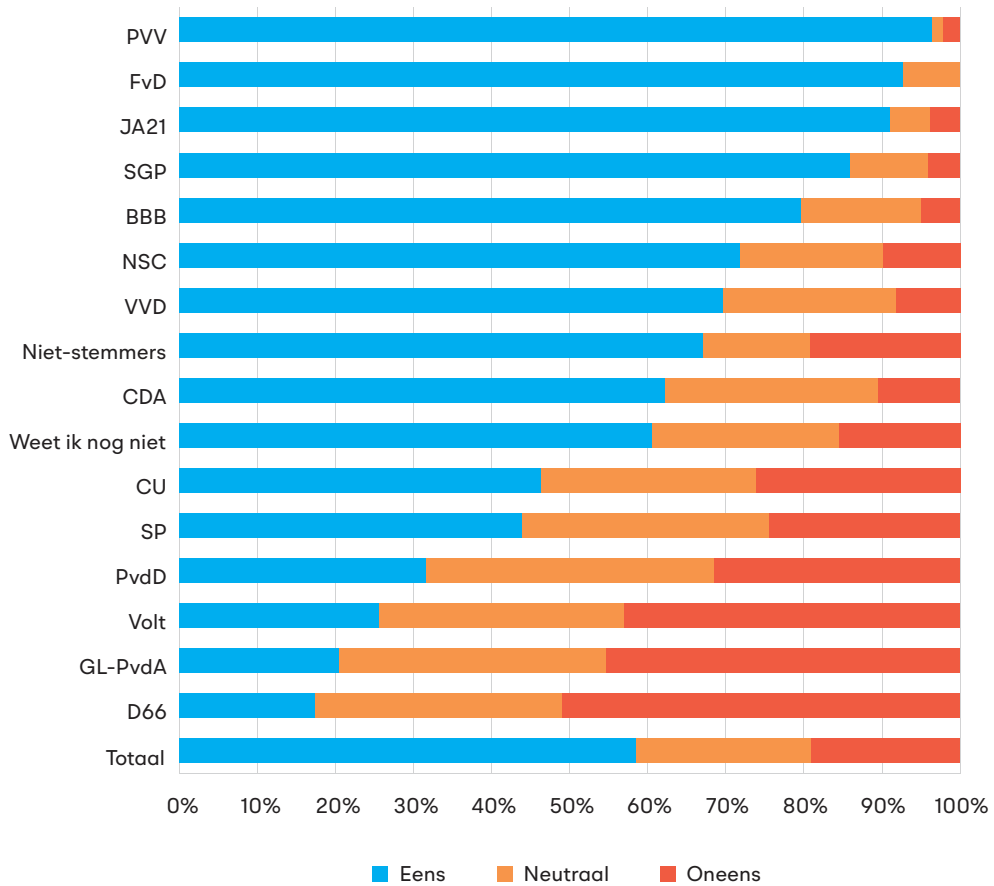
Als ten gevolge van de groei van de bevolking meer woningen nodig zijn, dan vindt 33,6% het een goede oplossing om een groter deel van de oppervlakte van Nederland te gebruiken voor woningen, terwijl 33,5% gemeenschappelijke woonvormen een goede oplossing vindt, 37,7% kleinere woningen, en 47,7% stapeling van woningen in hoogbouw een goede oplossing vindt. Voor geen van de oplossingen bestaat dus een meerderheid. De figuren van deze vragen zijn te vinden in de Annex.*

* Met 'goede oplossing' wordt hier gerefereerd aan een score van 7, 8, 9 of 10 op een schaal van 0 tot en met 10.

Figuur 8 In hoeverre maakt u zich zorgen over onderstaande situaties bij een verdere toename van de bevolking van Nederland? Dat de samenstelling van de bevolking verandert door immigratie

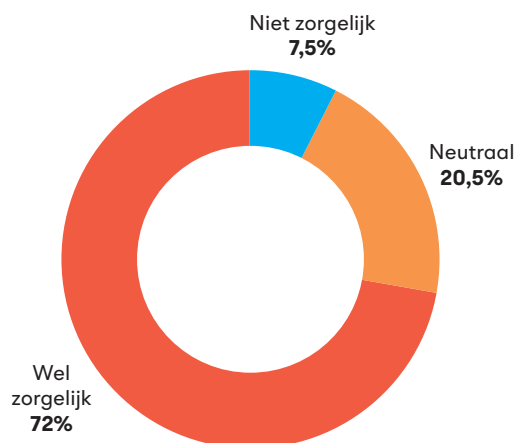
Figuur 9 In hoeverre maakt u zich zorgen over onderstaande situaties bij een verdere toename van de bevolking van Nederland? Dat de samenstelling van de bevolking verandert door immigratie

Vergrijzing eveneens reden tot zorg, maar in mindere mate

De respondenten zijn ook bevraagd over de demografische ontwikkeling van vergrijzing van de Nederlandse samenleving. Bovenaan de issues rond vergrijzing staat een thema dat al geruime tijd onderwerp is van politiek en maatschappelijk debat: het nijpende tekort aan zorgpersoneel (72% maakt zich hier zorgen over, figuur 10). Een (kleine) meerderheid van de Nederlanders denkt dat een krimpende bevolking ook risico's met zich meebrengt voor de samenleving: 51,5% vindt het zorgelijk dat bij krimp het werkende deel van de Nederlandse bevolking te klein wordt, en 61,3% vreest dat de pensioenen onbetaalbaar worden (zie Annex).

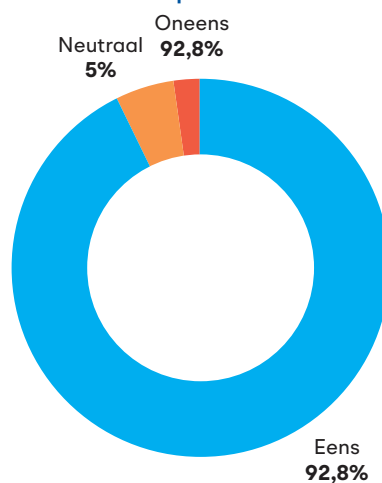
Figuur 10 Dat er onvoldoende zorgpersoneel zal zijn.

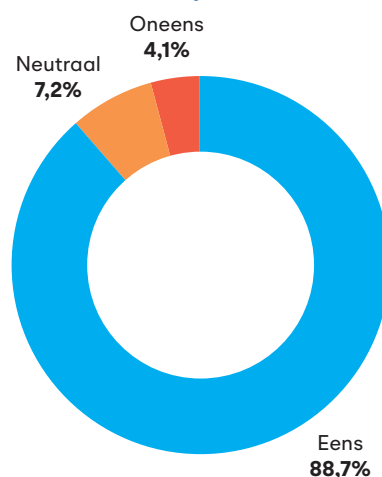
In het onderzoek is de respondenten gevraagd hoe men om wil gaan met de krapte op de arbeidsmarkt ten aanzien van vitale beroepen, zoals in de zorg. Er zijn wederom grote meerderheden voor twee maatregelen: het motiveren van jongeren om opleidingen te kiezen voor die vitale beroepen (92,8% is het hiermee eens, figuur 11), en die beroepen financieel aantrekkelijker te maken (88,7% is het hiermee eens, figuur 12). Ook is er behoorlijke steun om mensen die niet of deeltijd werken te motiveren om meer te gaan werken (72% is het hier mee eens, Annex). Op dit moment werkt bijna de helft

van de Nederlandse beroepsbevolking deeltijd.⁷ Een achteruitgang van de kwaliteit van leven door de arbeidsmarkttekorten wordt door een meerderheid van 59,1% van de respondenten niet aanvaard. 20,8% is wél bereid een achteruitgang te accepteren, zie Annex.

Figuur 11 Wat vindt u van onderstaande maatregelen om de toekomstige arbeidstekorten in vitale beroepen door vergrijzing te verhelpen? Jongeren motiveren om opleidingen te kiezen voor die vitale beroepen.

Figuur 12 Die beroepen financieel aantrekkelijker maken.

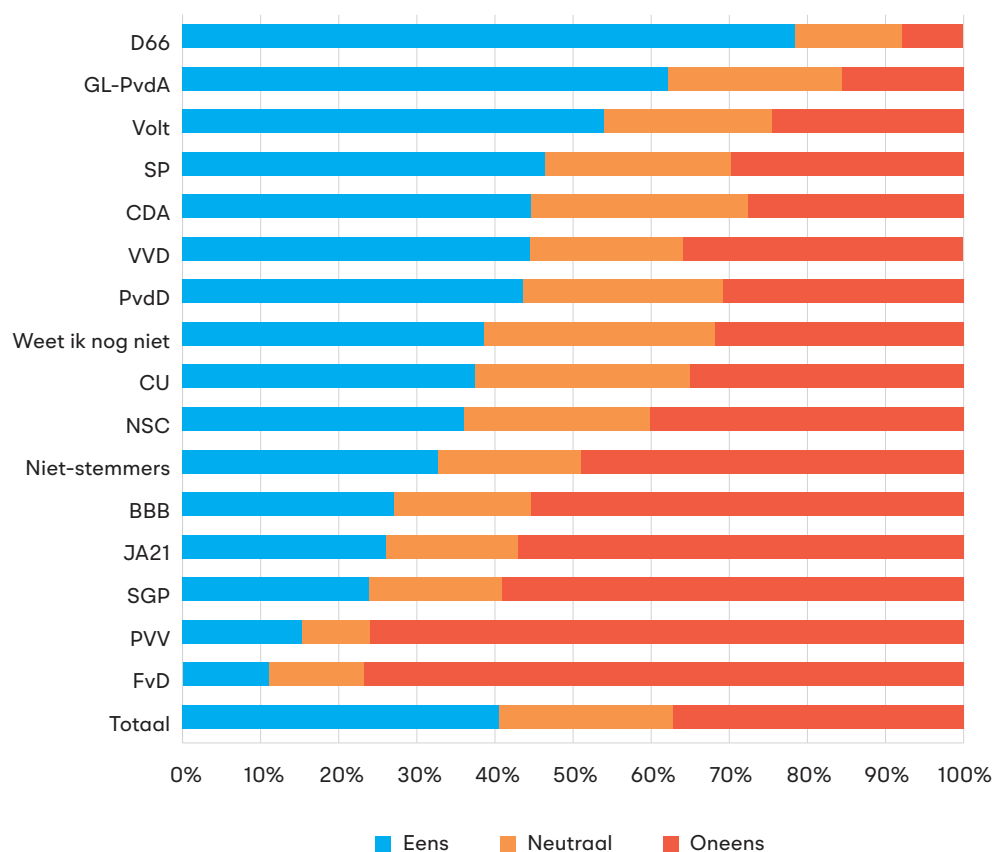
7 CBS, 'Wie werken het vaakst in deeltijd?', <https://longreads.cbs.nl/nederland-in-cijfers-2022/wie-werken-het-vaakst-in-deeltijd/>, geraadpleegd op 29 september 2023.

Migratie als oplossing voor de tekorten op de arbeidsmarkt?

Een andere mogelijkheid om tekorten op de arbeidsmarkt op te vullen is het aantrekken van arbeidsmigranten. Arbeid is naast gezinshereniging en studie een belangrijke motivatie om naar Nederland te migreren.⁸ Een aantal omvangrijke economische sectoren, zoals de landbouw, leunt sterk op arbeidsmigratie.⁹ Voor gerichte arbeidsmigratie als oplossing voor toekomstige arbeidsmarkttekorten zijn er nipt meer voorstanders dan tegenstanders, maar de Nederlandse bevolking is verdeeld over gerichte arbeidsmigratie als oplossing: 40,5%

is het eens met de stelling dat we migranten met de benodigde kwalificaties naar Nederland moeten halen, terwijl 37,3% het daarmee oneens is (figuur 14). Een dergelijke maatregel levert politiek gezien een driedeling op: stemmers op D66 en GL-PvdA zijn met respectievelijk 78,4% en 62,2% (sterke) voorstanders, een middengroep van Volt (53,9%), SP (46,4%), CDA (44,6%), VVD (44,5%), PvdD (43,6%), CU (37,5%) en NSC (36%) is verdeeld, terwijl stemmers op BBB (27,1%), PVV (15,3%) en FvD (11%) de meeste tegenstanders tellen (figuur 13).

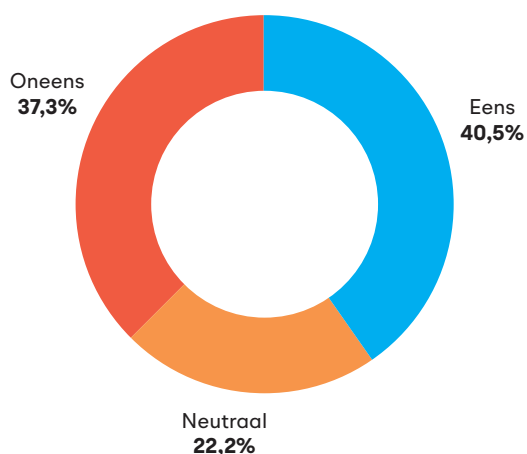
Figuur 13 Wat vindt u van onderstaande maatregelen om de toekomstige arbeidstekorten in vitale beroepen door vergrijzing te verhelpen? Migranten met de benodigde kwalificaties naar Nederland halen

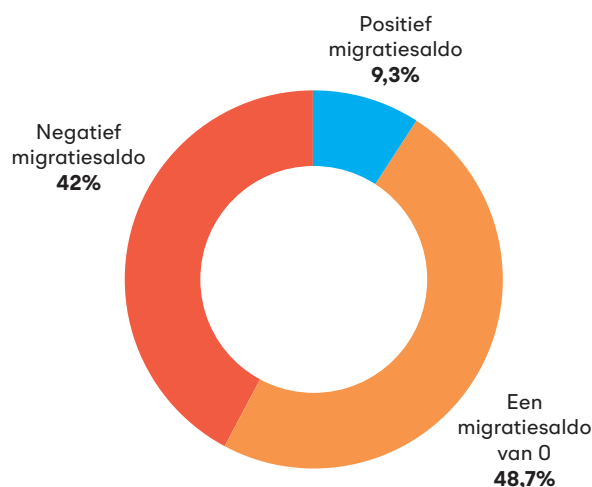
8 <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/hoeveel-immigranten-komen-naar-nederland>

9 <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2433685-vergrijzing-bedeigt-toekomst-arbeidsmigratie-in-nederland>

Figuur 14 Migranten met de benodigde kwalificaties naar Nederland halen

Figuur 15 Wat voor migratiesaldo heeft u het liefst?

Steun voor bevolkingsstabilisatie/krimp vertaalt zich in wens tot beperking migratie

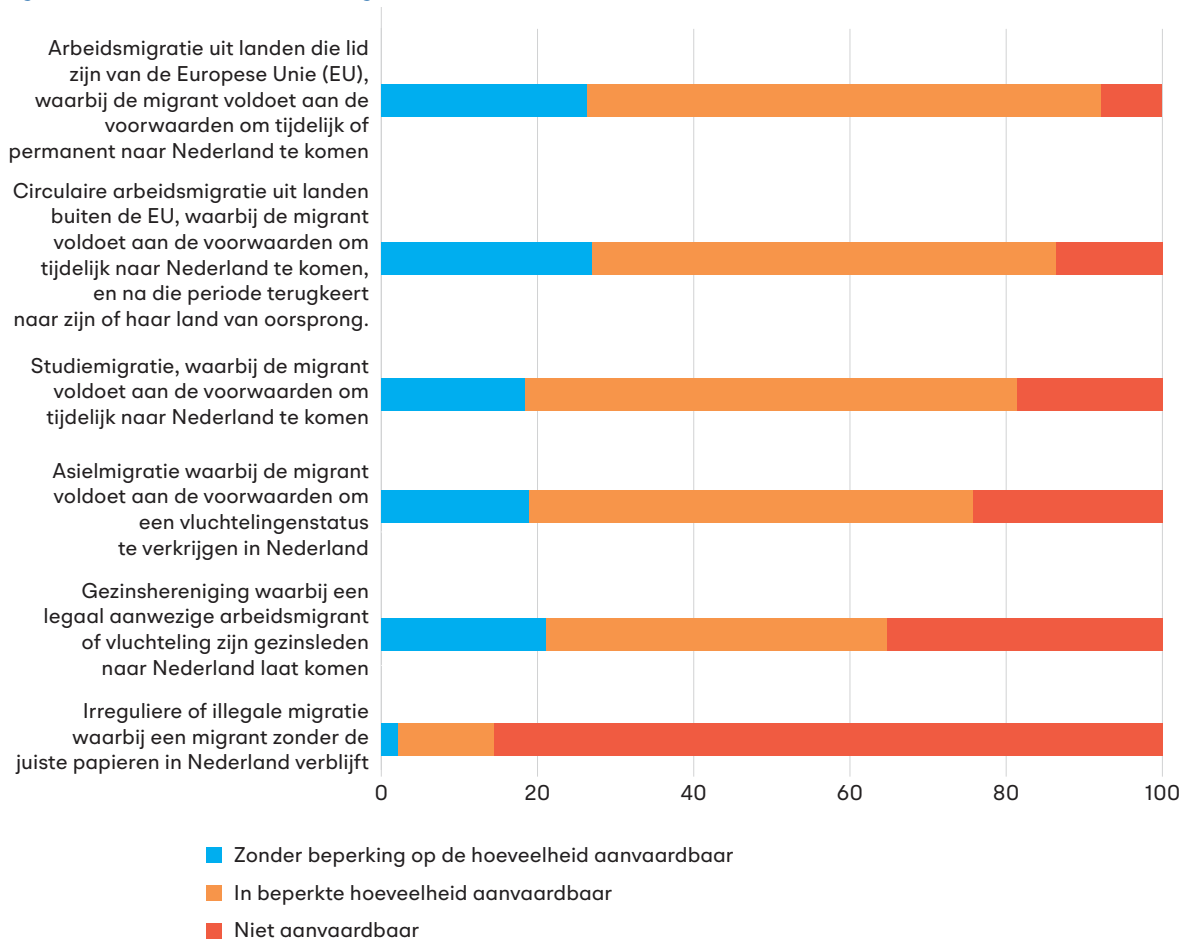
De huidige groei van de bevolking wordt grotendeels veroorzaakt door een positief migratiesaldo. Het gemiddelde kindertal per Nederlandse vrouw is 1,6, wat niet genoeg is om de bevolkingsomvang stationair te houden (Nederland is overigens met een meerderheid van 68,8% tegen beleid dat erop gericht is dat aantal te verhogen naar 2 kinderen per vrouw, zie Annex). Slechts 9,3% van de respondenten is voorstander van een positief migratiesaldo. 48,7% pleit voor een migratiesaldo van 0, waarbij er ongeveer evenveel mensen Nederland verlaten als er binnenkomen, terwijl 42% zelfs liever ziet dat Nederland een emigratieland wordt (figuur 15).

De belangrijkste vormen van migratie, te weten arbeidsmigratie van binnen en buiten de EU, circulaire migratie, asielmigratie, studiemigratie en gezinshereniging, zijn volgens de respondenten in 'beperkte hoeveelheid aanvaardbaar' (zie figuur 16). De enige uitzondering hierop is irreguliere/illegale migratie, waar een grote meerderheid van 85,6% zich tegen uitspreekt. Opmerkelijk is dat slechts 26,4% van de respondenten arbeidsmigratie zonder beperking uit landen die lid zijn van de Europese Unie aanvaardbaar vindt, terwijl het recht op vrij verkeer van werknemers in het Europese recht verankerd is, en Nederland daar geen beperkingen op kan aanbrengen. 73,6% van de respondenten geeft dus geen steun aan onbeperkt vrij verkeer.

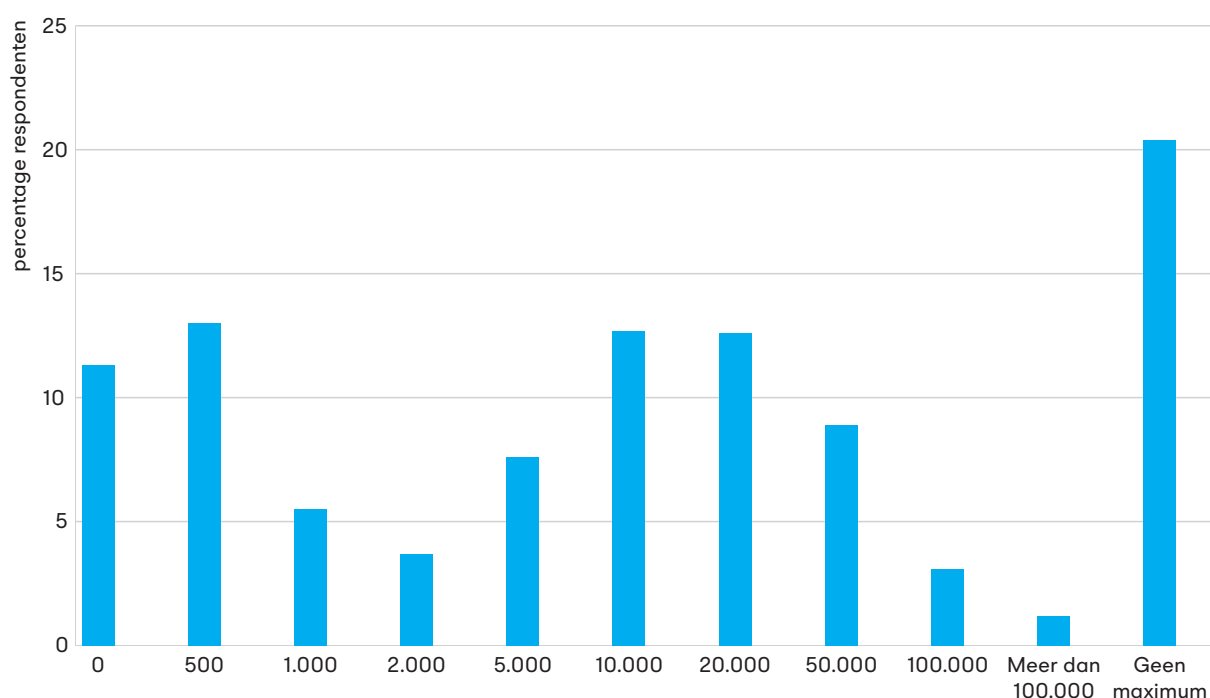
De vraag dringt zich op aan welke concrete aantallen de Nederlanders denken wanneer zij migranten in 'beperkte hoeveelheid' willen toelaten. Wat betreft asielmigratie is die vraag ook concreet gesteld (zie figuur 17). 53,8% van de Nederlanders pleit ervoor 10.000 of minder asielzoekers per jaar toe te laten. 20,4% vindt dat er geen bovengrens kan worden ingevoerd.

Figuur 16 Welke vormen van migratie acht u aanvaardbaar?

Figuur 17 Kan er volgens u een bovengrens worden ingevoerd op het aantal asielzoekers dat Nederland kan opvangen? Kies het antwoord.

Conclusie

De Nederlandse bevolking wil in meerderheid een stabiele of krimpende bevolkingsomvang, maar ziet tegelijkertijd dat dit moeilijk te realiseren is, en dat een krimpende bevolking ook negatieve gevolgen heeft voor de samenleving (bijvoorbeeld onvoldoende zorgpersoneel). Bevolkingsgroei in Nederland en in de rest van de wereld vinden Nederlanders in grote meerderheid onwenselijk. Bijna de helft van de Nederlanders ziet zelfs het liefst bevolkingskrimp in Nederland. De impact van bevolkingsgroei op het woningtekort, de natuur en de maatschappelijke verhoudingen baren zorg. Er zijn geen meerderheden in Nederland om ruimte voor woningbouw ten koste te laten gaan van bos en natuur, recreatie, verkeer, of handel en nijverheid. Er is alleen een (kleine) meerderheid om een toename van bebouwd gebied voor woningen ten koste te laten gaan van landbouwgrond. Als door de groei van de bevolking meer woningen nodig zijn, vinden de meeste mensen de oplossing van stapeling van woningen in hoogbouw een goede oplossing (minder mensen vinden kleinere woningen of gemeenschappelijke vormen een goede oplossing).

90% van de Nederlanders pleit voor een migratiesaldo van 0 of een negatief migratiesaldo. Een migratiesaldo van 0 of een negatief migratiesaldo is overigens iets anders dan een migratiestop, aangezien er de afgelopen tien jaar ook jaarlijks tussen de honderdvijftigduizend en honderdtachtigduizend mensen uit Nederland emigreerden.¹⁰ Een meerderheid van de Nederlanders is dan ook bereid verschillende vormen van immigratie (met uitzondering van irreguliere of illegale migratie) in 'beperkte hoeveelheid' te aanvaarden. Meer dan de helft van de respondenten vreest wel dat de bevolking door immigratie van samenstelling verandert.

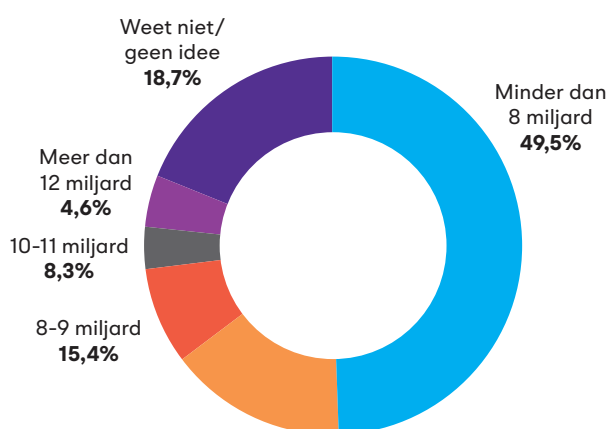
Tegelijkertijd zijn er ook zorgen over een aantal toekomstige gevolgen van vergrijzing en krimp, met name waar het gaat om de betaalbaarheid van de pensioenen en een tekort aan personeel in vitale beroepen. Een meerderheid ziet het niet zitten om een achteruitgang van de kwaliteit van leven te aanvaarden, veroorzaakt door personeelstekorten. Er is zeer grote eensgezindheid over een aantal maatregelen om personeelstekorten op te lossen: het motiveren van jongeren om opleidingen te kiezen voor vitale beroepen, het financieel aantrekkelijker maken van vitale beroepen, en het motiveren van mensen die niet of deeltijd werken om meer te gaan werken. Over migratie als oplossing voor personeelstekorten zijn Nederlanders verdeeld. Weliswaar is de groep die er voorstander van is dat migranten met de benodigde kwalificaties naar Nederland worden gehaald iets groter dan de groep die hier tegenstander van is, maar de groepen ontlopen elkaar niet veel, en een aanzienlijke groep van ruim twintig procent staat hier neutraal tegenover.

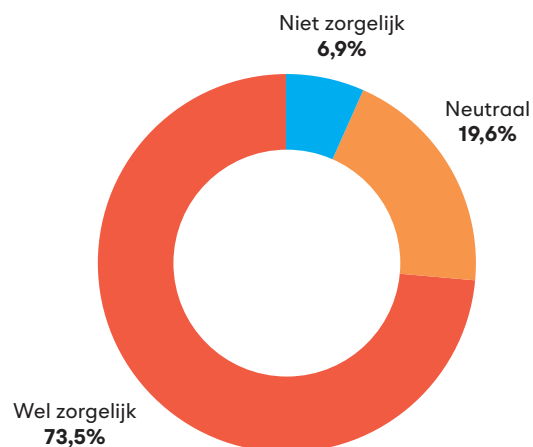
¹⁰ Zie CBS, 'Hoeveel immigranten komen naar Nederland?', geraadpleegd op: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/hoeveel-immigranten-komen-naar-nederland>, op 30 september 2023.

Annex

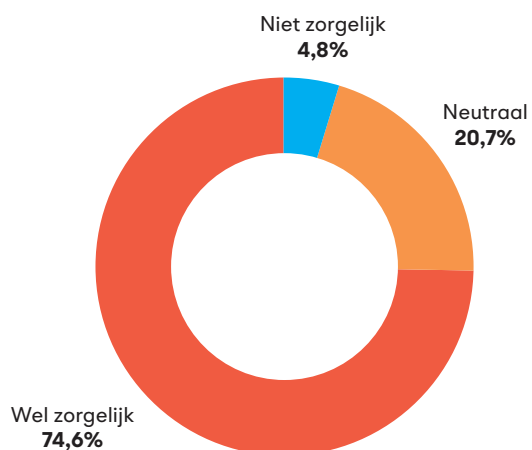
Figuur A1 In 2023 telt de wereldbevolking 8 miljard mensen, in 1945 was dat 2,4 miljard. De Verenigde Naties gaan uit van een wereldbevolking van bijna 10 miljard in 2050. Welke bevolkingsomvang kan de aarde volgens u zonder grote problemen dragen?

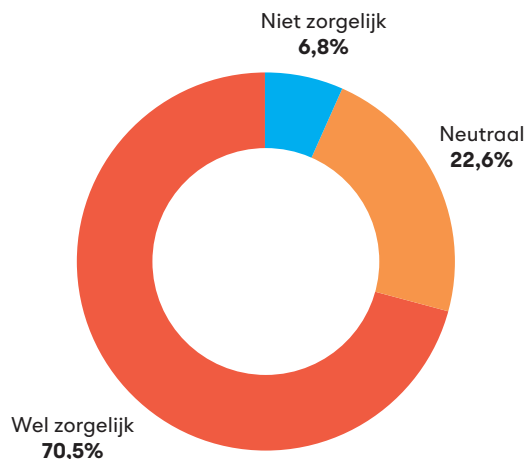
Figuur A3 In hoeverre maakt u zich zorgen over onderstaande situaties bij een verdere toename van de bevolking van Nederland? Dat de ongelijkheid in Nederland toeneemt

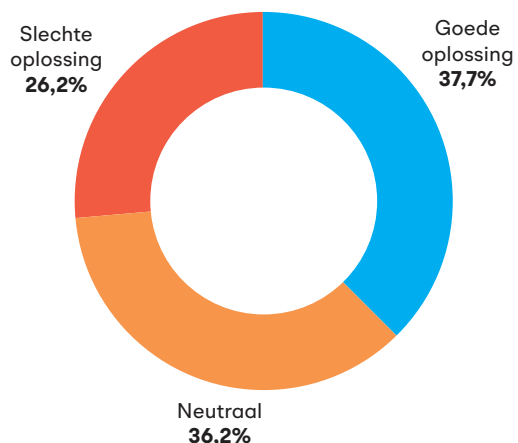
Figuur A2 In hoeverre maakt u zich zorgen over onderstaande situaties bij een verdere toename van de bevolking van Nederland? Dat het verkeer steeds drukker en de mobiliteit lastiger wordt.

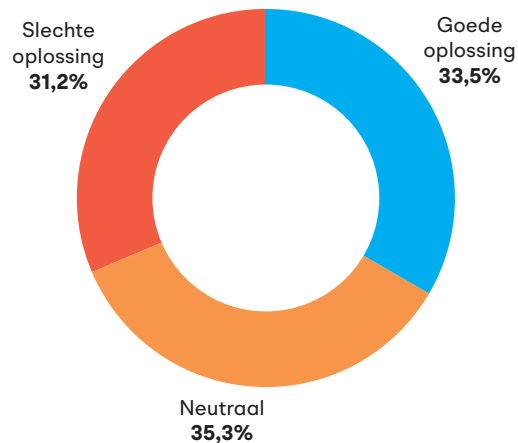
Figuur A4 In hoeverre maakt u zich zorgen over onderstaande situaties bij een verdere toename van de bevolking van Nederland? Dat de toegang tot publieke voorzieningen moeilijker wordt.

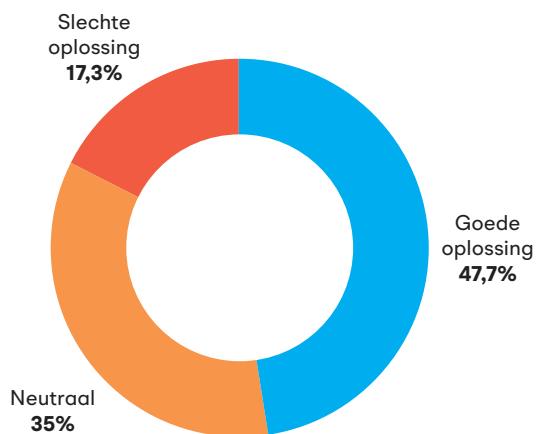
Figuur A5 Als ten gevolge van de groei van de bevolking meer woningen nodig zijn, wat vindt u dan van onderstaande oplossingen? De woningen kunnen gemiddeld kleiner worden gemaakt.

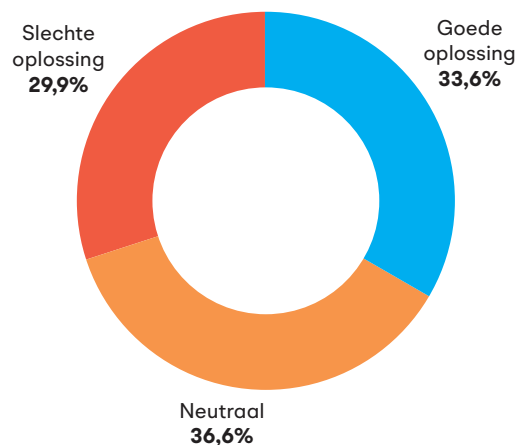
Figuur A7 Als ten gevolge van de groei van de bevolking meer woningen nodig zijn, wat vindt u dan van onderstaande oplossingen? Mensen kunnen worden gestimuleerd om te kiezen voor gemeenschappelijke woonvormen.

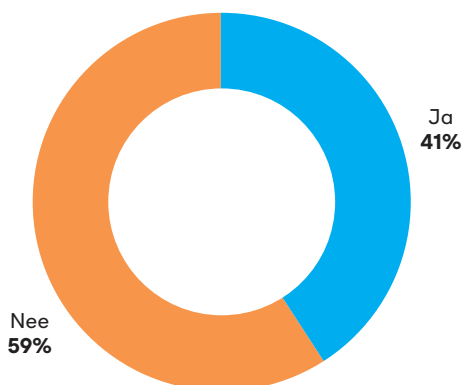
Figuur A6 Als ten gevolge van de groei van de bevolking meer woningen nodig zijn, wat vindt u dan van onderstaande oplossingen? De woningen kunnen worden gestapeld in hoogbouw.

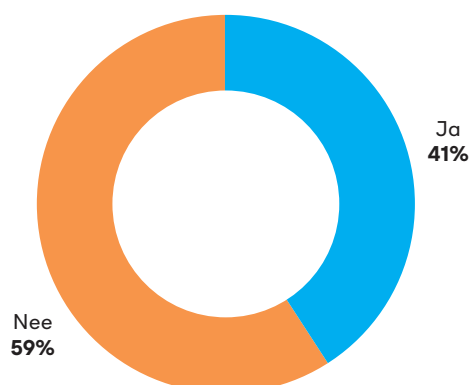
Figuur A8 Als ten gevolge van de groei van de bevolking meer woningen nodig zijn, wat vindt u dan van onderstaande oplossingen? Dat een groter deel van de oppervlakte van Nederland gebruikt wordt voor woningen.

Figuur A9 Ten koste van welk gebruik van de oppervlakte mag een toename van bebouwd gebied voor woningen gaan volgens u?

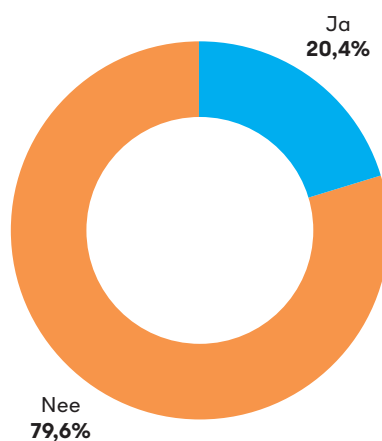
Figuur A12 Ten koste van welk gebruik van de oppervlakte mag een toename van bebouwd gebied voor woningen gaan volgens u? Verkeer (wegen).

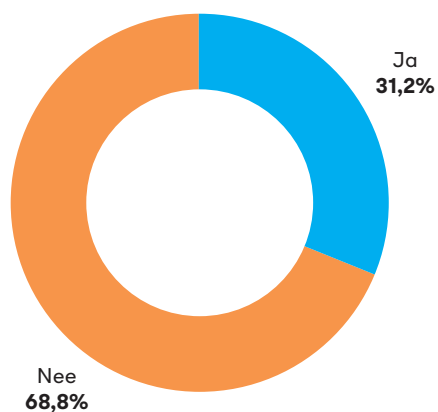
Figuur A10 Ten koste van welk gebruik van de oppervlakte mag een toename van bebouwd gebied voor woningen gaan volgens u? Landbouw.

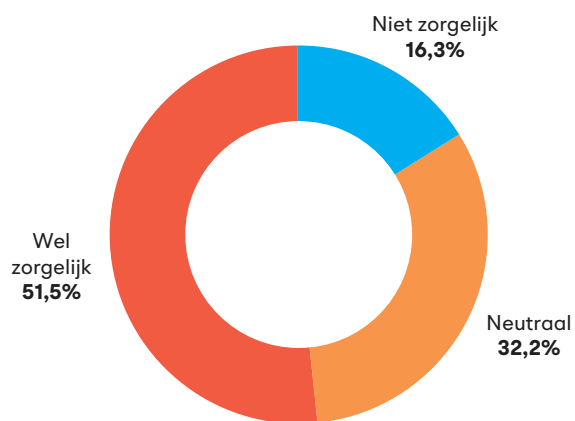
Figuur A13 Ten koste van welk gebruik van de oppervlakte mag een toename van bebouwd gebied voor woningen gaan volgens u? Bos en natuur.

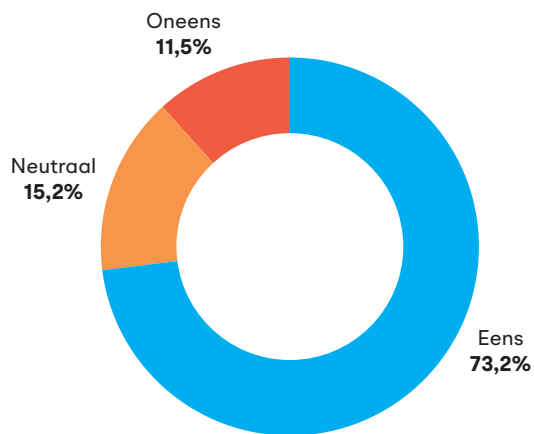
Figuur A11 Ten koste van welk gebruik van de oppervlakte mag een toename van bebouwd gebied voor woningen gaan volgens u? Recreatie.

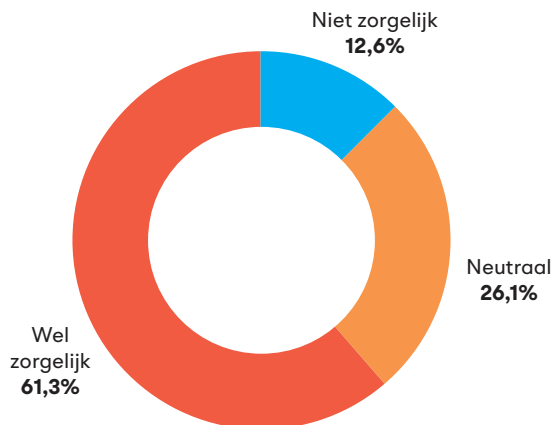
Figuur A14 In hoeverre maakt u zich zorgen over onderstaande situaties bij een krimp van de bevolking van Nederland? Dat het werkende deel van de Nederlandse bevolking te klein wordt.

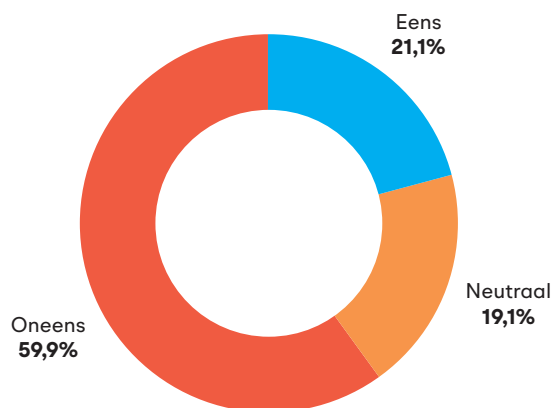
Figuur A16 Wat vindt u van onderstaande maatregelen om de toekomstige arbeidstekorten in vitale beroepen door vergrijzing te verhelpen? Mensen in Nederland die niet werken of part-time werken motiveren om meer te gaan werken.

Figuur A15 In hoeverre maakt u zich zorgen over onderstaande situaties bij een krimp van de bevolking van Nederland? Dat de pensioenen onbetaalbaar worden.

Figuur A17 Wat vindt u van onderstaande maatregelen om de toekomstige arbeidstekorten in vitale beroepen door vergrijzing te verhelpen? De verlaging van de kwaliteit van het leven aanvaarden.

Figuur A18 Momenteel worden in Nederland gemiddeld 1,6 kinderen per vrouw geboren. Stel dat de regering een beleid voert om het aantal geboortes in Nederland te verhogen, richting 2 kinderen per vrouw.

